فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی
سال بیست و سوم، شماره ۷۴، تابستان ۱۳۹۴، صفحات ۱۷۰-۱۵۱

وضعیت چهار مؤلفه کلّی محیط کسب‌وکار در استان خراسان شمالی

فاطمه گریوانی
دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول)
fgrivani@gmail.com

محمدطاهر احمدی شادمهری
عضو هیئت علمی گروه اقتصاد، دانشگاه فردوسی مشهد
shadmhri@um.ac.ir

چکیده

مطالعه در خصوص وضعیت کسب‌وکار مناطق مختلف اولین گامی است که به منظور شناسایی موانع و مزایای محیط کسب‌وکار باید برداشته شود تا در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی به منظور کارآمدی و نتیجه‌بخشی بیشتر سیاست‌ها بتوان از نتایج مطالعات بهره برد. با این هدف شناسایی وضعیت محیط کسب‌وکار استان خراسان شمالی محور پژوهش حاضر است. در این مقاله شدت تأثیر مؤلفه‌های کسب‌وکار در یک پایش میدانی مورد بررسی قرار گرفته است. برای این منظور از ۵۸ نفر از سرمایه‌گذاران فعال استان در مورد میزان تأثیر مؤلفه‌های کسب‌وکار بر وضعیت سرمایه‌گذاری استان مصاحبه شده است.

نتایج حاکی از آن است که مؤلفه‌های ثبات سیاسی دولت و مؤلفه سیاست‌ها و قوانین و مقررات بیشترین تأثیر را بر نابسامانی شرایط فعالیت‌های اقتصادی طی سال‌های اخیر در این استان داشته است.

طبقه‌بندی JEL: *O4, O1, M2, M1.*

واژه‌های کلیدی: *رشد اقتصادی، محیط کسب‌وکار، سرمایه‌گذاری، استان خراسان شمالی.*

*** تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۹/۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۲/۲۷**

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

۱. مقدمه

رشد و توسعه پایدار همواره از عمده‌ترین و مهم‌ترین مباحث کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه بوده و در حال حاضر نیز جایگاه خود را در بررسی‌ها و مطالعات پژوهشگران و اهداف و برنامه‌ریزی‌های سیاست‌گذاران حفظ کرده است. سرمایه، سرمایه‌گذاری و خصوصی‌سازی، اعتبارات و نقدینگی، توسعه انسانی و بهره‌وری نیروی کار در ادبیات اقتصادی از مهم‌ترین عوامل موثر بر رشد اقتصادی می‌باشند. این عوامل در محیطی تحت عنوان «فعالیت اقتصادی» در کنار یکدیگر و به تناسب هم، منجر به «تولید»، به عنوان مهم‌ترین پایه رشد اقتصادی و رفاه اجتماعی در جامعه، می‌گردد.

فعالیت‌های اقتصادی بیشتر موجب رشد سرمایه‌گذاری، ایجاد اشتغال، افزایش درآمد مردم، مالیات برای دولت و رفاه جامعه می‌گردد (ترک‌نژاد و شیرکوند، ۱۳۹۰). از سوی دیگر، سرمایه‌گذاری در خلاء صورت نمی‌گیرد و کسب و کار و سرمایه‌گذاری در هر کشور مستلزم فراهم بودن محیط نهادی مناسب و امنیت‌بخش در آن کشور است. صاحبان سرمایه، سرمایه‌های خود را در کشوری به کار خواهند انداخت که علائم و نشانه‌های امنیت اقتصادی به‌خوبی در آن قابل مشاهده باشد (حسینی‌زاده بحرینی و ملک‌الساداتی، ۱۳۹۰). چند نمونه برجسته از شواهدی که حاکی از تهدید توسعه بخش خصوصی در بسیاری از کشورهای کمتر توسعه‌یافته (LDC[1]) به سبب نامطمئن بودن قوانین، مقررات و سیاست‌هاست، در مطالعاتی مانند دسوتو[2](۱۹۸۹)، درباره معضلات بنگاه‌های غیررسمی در پرو؛ کلیتگارد[3](۱۹۹۰)، درخصوص وضعیت نااطمینانی در کسب و کار در گینه استوایی؛ و بورنر، برونتی و ودر[4](۱۹۹۵)، درباب نااطمینانی نهادی در نیکاراگوئه قابل مشاهده است. این مطالعات میدانی نشان می‌دهد که رفتار غیرقابل پیش‌بینی دولت‌ها می‌تواند هزینه‌های سنگینی را در مسیر توسعه اقتصادی کشورها ایجاد کند. اگر به روشنی معلوم نباشد که در آینده نزدیک چه قوانین و مقرراتی قرار است به اجرا گذارده شود، کدام قراردادها حتماً – و نه به دلخواه دولت – اجرا خواهد شد، و بالأخره، اگر معلوم نباشد که آیا از حقوق مالکیت محافظت خواهد شد یا نه، بنگاه‌ها در بخش خصوصی، به کاستن از سرمایه‌گذاری بلندمدت خود اقدام خواهند نمود (برونتی، کیسانکو و ودر، ۱۹۹۸).

1. Low Development Country
2. De Soto, Hernando
3. Klitgaard
4. Borne, Brunetti and Weder

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

در ایران، ابلاغ سیاست‌های اصل ۴۴، توجه ویژهٔ سیاست‌مداران کشور را به بخش خصوصی نشان می‌دهد. با در نظرگرفتن این امر و با توجه به نقش و کارآیی بخش خصوصی در پیشبرد سند چشم‌انداز ۲۰ ساله و برنامه‌های ۵ ساله توسعه کشور، لازم است زمینه‌های بهبود مداوم وضعیت بخش خصوصی مورد مطالعه بیشتری قرار گیرد. از سوی دیگر، با توجه به اینکه نواحی و مناطق مختلف کشور از نظر ویژگی‌ها و خصوصیات اقتصادی، اجتماعی و جز اینها تفاوت‌های چشمگیری با یکدیگر دارند باید مطالعات به صورت تخصصی‌تر و جزئی‌تر، در نواحی و مناطق جغرافیایی مختلف کشور، صورت گیرد. با محور قرار دادن این هدف، پژوهش حاضر به بررسی وضعیت محیط کسب‌وکار در استان خراسان شمالی پرداخته است.

استان خراسان شمالی به عنوان یکی از استان‌های محروم کشور، به دلیل مزیت مرزی استان با کشورهای همسایه و وجود سرمایه‌های فیزیکی و انسانی بسیار غنی از موقعیت استراتژیک مناسبی جهت ایجاد واحدهای صنعتی و محیط کسب‌وکار مناسب برخوردار است. با این وجود وضعیت اقتصادی استان حاکی از وضعیت نامناسب کسب‌وکار، به خصوص در بخش اشتغال است. براساس گزارش اقتصادی استان خراسان شمالی[1]، نرخ بیکاری خراسان شمالی از ۷/۱ درصد، در ۱۳۸۴ش، به ۱۲/۱ درصد، در ۱۳۹۰ش، رسیده است که رشدی به میزان ۷۰/۴ درصدی -رتبه اول در بین استان‌های کشور- داشته است.

مقاله حاضر با هدف بررسی موانع کسب‌وکار در استان خراسان شمالی در شش بخش تدوین شده است. پس از بیان مقدمه «موضوع»، در بخش اول، «مبانی نظری کسب‌وکار»، در بخش دوم، «پیشینه تحقیق»، در بخش سوم و «روش تحقیق»، در بخش چهارم مقاله ارائه شده است. بخش پنجم مقاله به بیان «نتایج بررسی محیط کسب‌وکار استان خراسان شمالی» پرداخته است و جمع‌بندی مطالب، بخش پایانی این مقاله را شکل می‌دهد.

۲. مبانی نظری

رشد و توسعه اقتصادی از مهم‌ترین اهداف جوامع بشری است. لازمه دستیابی به این هدف ایجاد و گسترش فعالیت اقتصادی است و مهم‌ترین پیش‌شرط فعالان اقتصادی جهت فعالیت، وجود ثبات، آرامش و ، به عبارت دیگر، امنیت اقتصادی در کشور است به نحوی که سرمایه‌گذاران بتوانند با انجام دادن محاسبات بلندمدت، نتیجه تولید، توزیع و سرمایه‌گذاری خود را پیش‌بینی کنند (برومند، ۱۳۸۷). با شکل‌گیری و

۱.گزارش اقتصادی استان خراسان شمالی در ۱۳۹۲ش، اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان خراسان شمالی.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

توسعه مدل‌های رشد در ادبیات اقتصادی مقوله سرمایه‌گذاری و تأمین سرمایه، به عنوان یکی از موضوعات اساسی اقتصاد، در کانون توجه پژوهشگران و سیاستگذاران قرار گرفت (استادی و همکاران، ۱۳۹۲). طی سال‌های ۱۹۷۰-۱۹۳۰م، دولت‌ها با هدف از میان برداشتن نارسایی‌های بازار، ایجاد زیرساخت‌های اقتصادی، تخصیص بهینه منابع، تأمین کالاها و خدمات اساسی، دستیابی به اهداف سیاسی- اجتماعی و شتاب بخشیدن به توسعه، عهده‌دار بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی شدند. در کشورهای در حال توسعه نیز به این دلیل که در این کشورها نظام سازمان‌یافته‌ای به نام بازار وجود ندارد تا توانایی تخصیص منابع را داشته باشد، دولت‌ها از جایگاهی ویژه در اقتصاد ملی برخوردار گردیدند. پس از گذشت زمان، عملکرد نامطلوب تعداد زیادی از شرکت‌ها و دستگاه‌های دولتی منجر به این نتیجه شد که اصولاً دولت، بازرگان خوبی نیست. از این‌رو، از اواسط دهه ۷۰ میلادی، تلاش گسترده‌ای برای دستیابی به راه‌حل‌ها آغاز شد و اقدامات مختلفی، مانند استفاده از مکانیزم‌های بخش خصوصی در شرکت‌های دولتی در کوتاه‌مدت و بلندمدت و نیز خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی، جهت حل معضلات مبتلابه دستگاه‌های دولتی و پیامدهای تشکیل آن پیشنهاد شد (نصراللهی و همکاران، ۱۳۸۸).

توانمندسازی بخش خصوصی از جمله سیاست‌های اجتماعی و اشتراک مدار است که سه ضلع آن دولت، نهادهای مدنی و بازار هستند. این مهم جز با ایجاد فضای مناسب برای شکل‌گیری صنوف و تشکل‌ها میسر نیست. در ادبیات اقتصاد جهانی میان مفهوم خصوصی‌سازی و مفهوم توانمندسازی بخش خصوصی از راه کاستن هزینه‌ها و ریسک عاملان خصوصی و برداشتن موانع رقابت تفاوت وجود دارد. هرچند، از نظر بسیاری از اندیشمندان و صاحب نظران این دو رویکرد لازم و ملزوم یکدیگرند که به‌کارگیری توأمان یا جداگانه هر یک از آنان موجب رشد بخش خصوصی می‌گردد (ابل و هافکی[1]، ۲۰۰۳). شواهد تجربی نیز نشان می‌دهد که بهبود محیط کسب‌وکار و رفع موانع آن نتایج کارآمدتری در توسعه بخش خصوصی نسبت به رویکرد خصوصی‌سازی دارد. در شوروی سابق و کشورهای اروپای شرقی رشد بخش خصوصی، در طول چهار سال به بیش از ۸۰ ٪ به فاجعه اقتصادی منجر شد و تعداد فقرا به پنج برابر افزایش یافت. در حالی که در چین راهبرد بهبود محیط کسب‌وکار، در طول دو دهه، به معجزه اقتصادی انجامید و ۵۰۰ میلیون نفر از فقر نجات یافتند (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷). درخصوص ایران، همواره اقتصاد ایران با مشکلات گوناگونی همچون فقر، بیکاری و تورم مواجه است (خضری، ۱۳۸۹). این مشکلات به میزان زیادی ریشه در

1. Ebell and Haefke

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

نامناسب بودن محیط کسب‌وکار دارند. در واقع، نامساعد بودن محیط کسب‌وکار در کشور به پایین بودن سطح فعالیت‌های اقتصادی و کمبود میل به سرمایه‌گذاری از طرف فعالان اقتصادی دامن زده است. بنابراین، بهبود محیط کسب وکار برای شکوفایی بیشتر اقتصاد کشور و توانمندسازی مردم در برابر فقر و بیکاری اهمیت اساسی دارد. توانمندسازی بخش خصوصی به معنای بهبود و رونق فضای تولیدی و، در نتیجه، سنگ بنا و محرک رشد اقتصادی است، به گونه‌ای که اصلاح و بهبود آن زمینه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقاء سطح اشتغال و تولید را فراهم می‌سازد (همان، ۱۳۸۹).

۲-۱. محیط کسب وکار

محیط نهادی که تمام کسب وکارهای اقتصادی در آن شکل می‌گیرند، ادامه حیات می‌یابند، یا در آن ورشکست شده و از آن خارج می‌شوند، «محیط کسب وکار[1] فعالیت‌های اقتصادی» نامیده می‌شود. این محیط، اهمیت حیاتی و تعیین‌کننده‌ای بر ورود، رشد و توسعه و خروج بنگاه‌های اقتصادی دارد. محیط کسب وکار در یک تعریف کلی، مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه تأثیر می‌گذارد، اما مدیر نمی‌تواند آنها را به سهولت تغییر دهد (شهنازی و دهقانی شبانی، ۱۳۹۰).

اقتصاددان پرویی[2] به نام هرناندو دی سوتو[3] از اولین کسانی است که بحث بهبود محیط کسب و کار را مطرح کرد. این اقتصاددان با انجام تحقیقات و بررسی‌هایی که از اخذ مجوزهای لازم برای تاسیس واحدهای اقتصادی تا بهره‌برداری انجام داد، به یافته‌هایی دست پیدا کرد که عوامل زیادی خارج از تسلط فعالان اقتصادی بر عملکرد آنان تأثیر خواهند گذاشت. البته، این عوامل، در کشورها و مناطق جهان بسیار متفاوت عمل می‌کنند. دی سوتو محیط کسب و کار را به عنوان عاملی مهم در تولید معرفی کرد. وی از نیروهای بازار آزاد و بخش خصوصی حمایت می‌کند و بر کارآفرینی، نوآوری فنی و پویایی ذاتی اقتصاد بدون برنامه تأکید دارد (خیرخواهان، ۱۳۹۲).

ایده‌های دی سوتو که عمدتاً در حوزه اقتصاد و مرتبط با سیاست و حقوق است، به مقررات زدایی، بوروکراسی و ساده‌سازی می‌انجامد. بانک جهانی از سال ۲۰۰۳م، با اجرای پروژه «انجام کسب‌وکار[4]»، به

1. Business Environment
2. Peru
3. Hernando de Soto
4. Doing Business Project

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

صورت سالانه، سعی در عملیاتی کردن اندیشه‌های دی سوتو در سراسر جهان داشته است.

۲-۲. شاخص سهولت انجام کسب‌وکار بانک جهانی

نخستین گزارش سهولت انجام کسب‌وکار[1] در سال ۲۰۰۳ و با تحلیل و بررسی پنج مجموعه شاخص کسب‌وکار در ۱۳۳ اقتصاد جهان منتشر شد. با گذشت زمان و با تغییر متدلوژی بانک جهانی، تعداد شاخص‌های مورد مطالعه و، همچنین، کشورهای مورد نظر در این خصوص افزایش یافت؛ به طوری که شاخص‌های کلی مورد نظر از پنج شاخص در گزارش کسب‌وکار در سال ۲۰۰۴، به هفت شاخص در گزارش سال ۲۰۰۵ افزایش یافت و از سال ۲۰۰۵ میلادی تا به حال تقریباً از ۱۰ شاخص کلی جهت بررسی و تحلیل وضعیت سهولت کسب‌وکار در کشورها استفاده می‌شود.

شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی که به عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین شاخص‌های سنجش و ارزیابی سهولت انجام کسب‌وکار در گزارش (۲۰۱۱) معرفی شده‌اند، مؤلفه‌های شروع کسب‌وکار، اخذ مجوزها، دسترسی به الکتریسیته،ثبت دارایی، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه‌گذاران (سهامداران)، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، انحلال یک فعالیت و الزام آور بودن قراردادها را دربرمی‌گیرد.

گزارش سهولت انجام کسب‌وکار بانک جهانی با وجود اهمیتی که در برخی کشورها، از جمله ایران، دارد، واجد اشکالات اساسی نظری و روشی است. این پروژه مؤلفه‌هایی کلی برای همه کشورها تعیین می‌کند و، به همین سبب، به سراغ مؤلفه‌هایی رفته است که مشکل همه کشورها باشد و بتواند اطلاعات لازم را در مورد مؤلفه‌های مورد تحلیل از همه کشورها فراهم کند.

بنیتو ارونادا[2]، استاد دانشگاه «پمپئو فابرا[3]» در اسپانیا، معتقد است که گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی با دیدی تنگ‌نظرانه، مؤلفه‌های انجام کسب‌وکار را می‌نگرد و نسبت به ابعاد مهمی از محیط کسب‌وکار نظیر درجه توسعه‌یافتگی، عدم تقارن اطلاعات و هزینه‌های معاملاتی بی‌توجه است. دیگر انتقاداتی که ارونادا در مقاله خود بر این شیوه مقایسه محیط کسب‌وکار وارد کرده است به شرح زیر است:

۱. پیش‌فرض گزارش‌های انجام کسب‌وکار بانک جهانی این است که مقررات باید به حداقل برسند در حالی که این پیش فرض صحیح نیست و چه بسا در برخی حوزه‌های کاری به دلیل فقدان مقررات مؤثر،

1. Doing Business
2. Arrunada, Bennito
3. Pompeu Fabra University

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

محیط کسب‌وکار از حالت ایده‌آل فاصله داشته باشد. ضمن اینکه در صورت صحت این پیش فرض، «بی‌مقررات بودن»، حالت ایده‌آل تلقی می‌شود و بهترین کشور در رتبه‌بندی‌های گزارش بانک جهانی باید کم مقررات‌ترین کشور باشد، اما چنین نیست.

۲. از آنجا که رتبه‌بندی‌های گزارش بانک جهانی برای سرمایه‌گذاری خارجی مهم تلقی می‌شود، برخی کشورهای در حال توسعه در سال‌های اخیر همه همتشان را به کاهش رتبه خود در این گزارش متمرکز کرده‌اند و از پرداختن به سیاست‌های اصلی و واقعی توسعه اقتصادی باز مانده‌اند.

۳. برخی ارقام منتشر شده در گزارش‌های بانک جهانی با واقعیت‌ها هماهنگی ندارند، ضمن اینکه در برخی موارد، اطلاعات کشورها بدون نمونه‌گیری علمی تهیه و جمع‌آوری می‌شود و تعمیم نتایج این نظرخواهی از نمونه‌های معدود، صحیح نیست.

۴. گزارش بانک جهانی کشورهای در حال توسعه را به کاهش هرچه بیشتر مراحل و هزینه‌های اداری، مثل ثبت اسناد تشویق می‌کند در حالی که این امر می‌تواند باعث کاهش امنیت اقتصادی شود، ضمناً فرهنگ و اقتضائات و میزان بهینه مقررات از کشوری به کشور دیگر تفاوت دارد و گزارش بانک جهانی به این تفاوت‌های اقلیمی و فرهنگی توجهی ندارد (اروناداً[1]، ۲۰۰۷).

گزارش‌های بانک جهانی، همچنین، به اقتضائات بومی و ملی کشورها توجهی ندارد و ابعاد پیچیده و متنوع کسب‌وکار را، که در کشورهای مختلف با توجه به فرهنگ، نهادها، نظام قضایی و سایر عوامل، دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است، در چند شاخص ساده و عددی (نظیر تعداد دستورالعمل‌های ورود، هزینه ورود و زمان ثبت کسب‌وکار) خلاصه کرده است. بنابراین، شناخت این حوزه را نیز در سطح بررسی غیر تحلیلی ساده‌انگارانه تقلیل داده است و برای همه کشورها با هویت و شاخص‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی متفاوت توصیه‌های مشابه ارائه می‌کند (*گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، ۱۳۹۰).

۲-۳. الگوی ملّی محیط کسب‌وکار

در پی ایجاد شاخصی برای ارزیابی محیط کسب‌وکار، متناسب با مقتضیات ایران، با هدف اعمال سیاست‌های مناسب در جهت ارتقاء وضعیت کسب‌وکار بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور، گروه

1. Arruñada

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

مطالعات محیط کسب‌وکار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در زمستان سال ۱۳۸۸ش تشکیل شد. این گروه بر اساس تعریف "محیط کسب‌وکار" از پنج تشکل اقتصادی سراسری کشور، شامل اتاق‌های بازرگانی صنایع و معادن، انجمن‌های مدیران صنایع، شوراهای اصناف، خانه‌های صنعت و معدن و کانون‌های عالی کارفرمایی، و حتی‌المقدور شعب استانی آنها درخواست کرد تا «عواملی را که بر عملکرد و اداره بنگاه‌های زیرمجموعه خود مؤثر، اما خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند» معرفی کنند (*گزارش فصلی پایش محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، ۱۳۸۹).

گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ارزیابی تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور، از وضعیت مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران را با ابزار پرسشنامه استخراج و نتایج آن را در قالب گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب‌وکار در ایران منتشر می‌کند.

مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به اقتضا و تناسب اقتصاد ایران شناسایی و تعریف شده‌اند و با شاخص‌های مشهور بین‌المللی نظیر شاخص "انجام کسب‌وکار" بانک جهانی[1] یا گزارش جهانی رقابت‌پذیری[2] تفاوت‌هایی دارند.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان مؤلفه‌های نهادی محیط کسب و کار را به چهار مؤلفه کلی‌تر: الف) سیاست‌ها، قوانین و مقررات، ب) ثبات سیاسی و دولت، ج) امنیت حقوق مالکیت و د) خدمات عمومی و زیرساخت‌ها تقسیم‌بندی نمود:

مؤلفه اول) سیاست‌ها، قوانین و مقررات

قوانین به دلیل شکست‌های بازار تصویب و اجرا می‌شوند و از یک دیدگاه سبب ارتقاء رفاه و بهزیستی اجتماعی می‌شوند. امّا مطابق با نظریه انتخاب عمومی نتیجه قوانین اضافی، ایجاد گروه‌های هم سود با قدرت سیاسی نامتناسب است. به عبارت دیگر، قوانین و مقررات اضافی و پیچیده با ایجاد پدیده رشوه‌خواری باعث افزایش ناکارآمدی می‌شوند (Mauro, 1995).

در بازار اعتبارات از طریق قانون‌زدایی و رفع ممنوعیت، بازارهای اقتصادی ایجاد می‌شوند که مقداری از ریسک را تقبل کرده و ریسک را بین افراد توزیع می‌نماید (World Bank, 2002). کاهش ریسک باعث افزایش سرمایه‌گذاری می‌شود.

1. Ease of Doing Business Index
2. Global Competitiveness Report

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

نخستین بار، آیمو برونتی، گرگوری کیسانکو و بیتریس وِدِر[1]، محققان بانک جهانی، در سال‌های ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸م، با طراحی شاخصی برای اندازه‌گیری «قابلیت اعتماد به قوانین» و محاسبه آن در بیش از هفتاد کشور، نشان دادند که کشورهایی که قوانین در آنها کمتر قابل اعتماد است، سرمایه‌گذاری و رشد کمتری را تجربه می‌کنند.

مؤلفه دوم) ثبات سیاسی دولت

در ادبیات موجود از بی‌ثباتی سیاسی به عنوان مانعی مهم برای رشد اقتصادی یاد شده است. بی‌ثباتی سیاسی، عرضه نیروی کار و سرمایه را کاهش داده و موجب آشفتگی‌های سیاسی و، در نتیجه، خروج سرمایه و فرار مغزها از کشور می‌شود (زیرمن و دوهان[2]، ۱۹۹۶). معمولاً ثبات سیاسی را به معنی قانونمند بودن تغییر دولت در نظر می‌گیرند. علاوه بر آن، موضوع دیگری که باید در هنگام سنجش ثبات سیاسی مورد توجه قرار بگیرد نحوه تعامل دولت‌های جدید -اعم از دولت‌هایی که به صورت قانونمند بر سر کار آمده‌اند یا دولت-هایی که از طریق کودتا و مانند آن قدرت را به دست گرفته‌اند- با سیاست‌ها و قوانین برجای مانده از دولت قبلی است. در محیط‌های کسب و کار ناامن، این پدیده کاملاً شایع است که متعاقب تغییر دولت، تغییرات وسیعی در سیاست‌ها و قوانین اتفاق می‌افتد.

مؤلفه سوم) امنیت حقوق مالکیت

ساختار قضایی و امنیت حقوق مالکیت به این نکته می‌پردازد که تا چه حد، از شهروندان، دارایی و نتایج کارها و ابتکارت آنها محافظت می‌شود. از این‌رو، امنیت حقوق مالکیت و قابل انتقال بودن اموال به این دلیل که مالکان اطمینان دارند در آینده نزدیک یا دور، به سود حاصل از سرمایه‌گذاری‌هایشان خواهند رسید، باعث افزایش سرمایه‌گذاری می‌شود (World Bank, 2002). درخصوص تخصیص دارایی‌ها نیز با وجود امنیت حقوق مالکیت، مالکان با احساس امنیت از حفظ حقوق مالکیتشان دارایی را که دارای ارزش بیشتری باشد، خریداری می‌کنند. این استدلال درباره امنیت قراردادها هم صادق است، زیرا وقتی این احتمال وجود دارد که شریک تجاری افراد از قرارداد پیروی نکند یا کارگران توافق کنند که کار نکنند، هزینه مبادله و، در نتیجه، هزینه تولید افزایش و تولید کاهش می‌یابد. بنابراین، در روند سرمایه‌گذاری و توسعه

1. Aymo Brunetti, Gregory Kisunko and Beatrice Weder
2. Jakob de haan and Clements L.J. Siermann

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

کسب‌وکار وجود یک سازوکار اجرایی قوی و یک ساختار قضایی مورد اطمینان، برای تضمین امنیت حقوق افراد بسیار مهم است، زیرا کنترل اموال مهم‌تر از مالکیت آن است (Rodrik, 2000).

مؤلفه چهارم) خدمات عمومی و زیرساخت‌ها:

دولت‌ها علاوه بر «تولید سیاست‌ها، قوانین و مقررات کارآمد»، «تأمین ثبات سیاسی جامعه» و «تأمین حقوق مالکیت شهروندان» -که بخش نرم‌افزاری وظایف حاکمیتی دولت را تشکیل می‌دهند- در بخش سخت-افزاری هم وظایفی دارند. تأمین کلیه زیرساخت‌های مورد نیاز فعالان اقتصادی که بخش خصوصی توان یا انگیزه کافی برای عرضه آن را ندارد، وظیفه سخت‌افزاریِ دولت در مسیر آماده‌سازی محیط نهادی کسب و کار است. تأمین آب، برق، ارتباطات، بهداشت، حمل و نقل، و دیگر بخش‌های مختلف از وظایف سخت-افزاری دولت‌ها محسوب می‌شود. بدیهی است کسب‌وکار و سرمایه‌گذاری در جامعه‌ای که فاقد استانداردهای لازم در این امور باشد، حتی با فرض وجود قوانین مناسب و امنیت حقوق مالکیت و ثبات سیاسی، چندان جذاب و نتیجه‌بخش نیست (حسین‌زاده‌بحرینی و ملک‌السادات، ۱۳۹۰).

۳. پیشینه تحقیق

۳-۱. مطالعات انجام شده در خارج از کشور

بانک جهانی در سال‌های پایانی قرن بیستم در پژوهشی میدانی با عنوان «موانع نهادی کسب‌وکار» به یک تحقیق گسترده بین‌المللی، برای شناسایی موانع و مشکلاتی پرداخت که در کشورهای مختلف فراروی سرمایه‌گذاران و اصحاب کسب‌وکار وجود دارد. این پژوهش که در سال ۱۹۹۶م، به کوشش برونتی، کیسانکو و ودر) انجام شد، نمونه‌ای متشکل از ۳۶۰۰ بنگاه در ۶۹ کشور را شامل می‌شد و بانک جهانی از نتایج آن برای تهیه «گزارش توسعه جهانی[1]» (۱۹۹۷) استفاده کرد.

کلاپر و لاوی[2]، در سال ۲۰۱۱م، با استفاده از داده‌های پانل در ۹۲ کشور جهان، به بررسی تأثیر اصلاحات صورت گرفته بر محیط کسب‌وکار در ثبت شرکت‌های جدید پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که اصلاحات کوچک که هزینه‌ها، زمان و تعداد فرایند مورد نیاز برای ثبت شرکت را کمتر از ۴۰٪ کاهش داده‌اند، اثر قابل توجهی در ایجاد شرکت جدید نداشته‌اند. بدین معنی که اصلاحات کوچک اثر

1. World Development Report, (1997)
2. Klapper and Love

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

چشمگیری در توسعه بخش خصوصی ندارد. محققان این پژوهش پیشنهاد می‌کنند که کشورهایی با محیط کسب‌وکار ضعیف‌تر، نیاز به اصلاحات نسبتاً بزرگ‌تری دارند تا بر رشد بنگاه‌های جدید تأثیرگذار باشد.

برگ و کازس[1] (۲۰۰۷)، در مقاله‌ای با عنوان "شاخص‌های سهولت انجام کسب‌وکار: مسائل مربوط به اندازه‌گیری و مفاهیم سیاسی"، به روش توصیفی به بررسی انتقادی از شاخص استخدام نیروی کار و سیاست‌های این شاخص پرداخته است. نویسندگان، در این مقاله، از یک سو مفاهیم و کاربردهای سیاستی استخدام نیروی کار را با به‌کارگیری اجزاء شاخص جهانی سهولت انجام کسب‌وکار نشان داده و، از سوی دیگر، انعطاف‌پذیری در قوانین بین‌المللی کار، حداقل دستمزد، اخراج نیروی کار، جداسازی پرداخت‌ها، ساعت کار، مرخصی سالانه و، سرانجام، هزینه‌های نیروی کار بدون دستمزد را ارزیابی کرده است. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که کشورها با دخالت کمتر در این امور رتبه بهتری را در شاخص استخدام نیروی کار به خود اختصاص داده‌اند.

دریمر و پرچت[2] (۲۰۱۰)، در تحقیقی با عنوان «چگونگی ایجاد کسب‌وکار و شاخص‌های سهولت انجام کسب‌وکار: فضای سرمایه‌گذاری در هنگام وجود فضای کنترل در بنگاه‌ها» سه شاخص گرفتن زمان اجاره عملیات، زمان ایجاد ساخت و زمان واردات کالا را ارزیابی نموده و به مقایسه جو سرمایه‌گذاری در بیش از ۱۰۰ کشور جهان پرداخته‌اند. نویسندگان نشان دادند که در سهولت انجام کسب‌وکار، زمان عامل مهم و تأثیرگذاری است و این موضوع تحت تأثیر اصلاحات سیاستی صورت گرفته در هر کشور قرار دارد.

۳-۲. مطالعات انجام شده در داخل کشور

صالح‌آبادی (۱۳۹۲)، در پژوهشی به بررسی نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب‌وکار کشور پرداخت. هدف از این تحقیق بررسی راهکارهای بهبود فضای کسب‌وکار با استفاده از ابزارهای بازار سرمایه و در حدود مقررات این بازار بوده است. نتایج این بررسی چنین است: نمره ایران در شاخص افشای اطلاعات از میانگین خاورمیانه و حتی کشورهای OECD بالاتر است و این نشان‌دهنده عملکرد خوب در حوزه اطلاعات در عدم افشای اطلاعات است، اما متأسفانه در دو شاخص دیگر یعنی مسئولیت مدیران و سهولت دادخواست از مدیران، رتبه کشور بسیار پایین‌تر از متوسط جهانی قرار دارد. صالح‌آبادی یادآور می‌شود که

1. Berg & Cazes
2. Driemeier & Pritchett

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

رشد کشور در این شاخصه‌ها نیازمند همکاری همه جانبه دستگاه قانونگذاری، دستگاه قضایی و دستگاه‌های اجرایی از جمله سازمان بورس و اوراق بهادار است.

اشرفی و فهیمی‌فر (۱۳۹۰)، به بررسی و مقایسه شاخص‌های مرتبط با بهبود فضای کسب‌وکار در بین کشورهای همسایه ایران پرداختند. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که شاخص‌های ثبت و انتقال مالکیت، شروع یک کسب‌وکار، پرداخت مالیات، حمایت از سرمایه‌گذاران، الزام‌آور بودن اجرای قراردادها، اخذ اعتبار، انحلال، اخذ مجوز و، در نهایت، شاخص تجارت برون‌مرزی به ترتیب و به طور میانگین دارای کمترین میزان رتبه بوده‌اند، به گونه‌ای که شاخص ثبت و انتقال مالکیت دارای میانگین ۶۹ و تجارت برون مرزی دارای میانگین ۱۱۴ شده است.

دلیری (۱۳۹۲) در پژوهشی به مطالعه و بررسی تأثیر نااطمینانی‌های موجود در اقتصاد ایران بر کمیت کسب‌وکارهای انجام شده در کشور پرداخته است و تأثیر ریسک و نااطمینانی‌های موجود در اقتصاد ایران را بر شاخص کسب‌وکار، به کمک خودرگرسیون برداری VAR، برآورد کرده است. نتایج حاکی از آن است که مقدار نااطمینانی بالا، در اقتصاد ایران، سبب کاهش کسب‌وکار خواهد شد، در صورتی که ریسک اقتصادی، در کوتاه مدت، تأثیر منفی بر تمایل به کسب‌وکار نخواهد داشت.

نااطمینانی نرخ ارز و تورم بر تمایل به راه‌اندازی کسب‌وکار تجاری در کشور اثرات منفی داشته است. با افزایش نااطمینانی‌ها در حوزه اقتصادی و ناتوانی در پیش‌بینی شوک‌های آتی، موجب افزایش هزینه‌های انتظاری شده و، بدین ترتیب، تمایل به انجام کار کاهش یافته است.

شهنازی و دهقان‌شبانی (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی در ۶۸ کشور منتخب، طی سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۳م، پرداخته است. نویسندگان پژوهش از ۱۰ مؤلفه شاخص فضای کسب‌وکار بانک جهانی، در چارچوب یک مدل رشد درون‌زا، برای بررسی اثر فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی استفاده کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد ضعف در هفت زیر بخش تعطیل کردن کسب‌وکار، ثبت اموال، پرداخت مالیات، شاخص تجارت خارجی، اجرای قراردادها، استخدام و اخراج کارگران و راه‌اندازی کسب‌وکار جدید اثر منفی و منطبق با تئوری بر رشد اقتصادی در نمونه مورد آزمون داشته است. و ضریب سه شاخص شرایط و مقررات کسب مجوز، دریافت اعتبار و حمایت از سرمایه‌گذاران در محدوده مکانی و زمانی مورد آزمون بر خلاف انتظارات تئوریک بوده است.

مرور مطالعات انجام شده در زمینه محیط کسب‌وکار نشان‌دهنده آن است که بعد از مطرح شدن مفهوم

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

و مشخص شدن برخی از تعیین کننده‌های محیط کسب‌وکار، بررسی‌های گسترده‌ای در این زمینه انجام شده است. این موضوع حاکی از اهمیت موضوع و نقش آن در رشد و توسعه جوامع است.

همچنین، مطالعات انجام شده نشان می‌دهد، بیشتر مطالعات صورت گرفته در ایران در سطح کشور بوده و مطالعات کمی محیط کسب‌وکار را به صورت جزئی‌تر، در سطح استانی، مورد بررسی قرار داده‌اند. این در حالی است که مناطق مختلف دارای شرایط جغرافیایی و ویژگی‌های اقتصادی متفاوتی هستند. بنابراین، به منظور بهبود وضعیت کسب‌وکار در استان‌ها و اتخاذ سیاست‌های مربوط، باید پژوهش‌هایی در سطح استان‌های مختلف صورت گیرد تا عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار در هر استان را مشخص نماید. بدین منظور طی سال‌های اخیر در برخی از استان‌های کشور مطالعاتی صورت گرفته است.

مطالعه حاضر، بررسی وضعیت چهار مولفه کلی محیط نهادی کسب‌وکار، در استان خراسان شمالی را محور قرار داده است.

۴. روش تحقیق

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با توجه به ایرادات و انتقادات مطرح شده در خصوص شاخص سهولت انجام کسب‌وکار بانک جهانی، الگوی ملی پایش محیط کسب‌وکار را طراحی کرده و به صورت فصلی استان‌های کشور را مورد بررسی قرار داده است، اما به سبب گستردگی این پژوهش در سطح ملی، نمونه‌های انتخابی از استان‌ها که اکثراً خصوصی و عمومی هستند، نمی‌توانند به خوبی معرف ویژگی‌های جامعه هدف باشند. بنابراین، پژوهش حاضر، در یک تحقیق میدانی، وضعیت محیط کسب‌وکار استان خراسان شمالی را، براساس الگوی ملی طراحی شده در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مورد بررسی قرار می‌دهد.

به منظور تعیین حجم نمونه، ۱۴۵ واحد فعال در سطح شهرک‌های صنعتی استان، به عنوان جامعه آماری، درنظر گرفته شد. براساس فرمول کوکران[1]، تعداد ۵۸ واحد به عنوان حجم نمونه متناسب با حجم جامعه آماری پژوهش انتخاب گردید.

---

1. $n = \frac{Nz^2pq}{Nd^2+z^2pq}$

n = حجم نمونه، N = حجم جمعیت آماری، z = در صد خطای معیار ضریب اطمینان قابل قبول، p = نسبتی از جمعیت فاقد صفت معین، q = (1-p) نسبتی از جمعیت فاقد صفت معین، d = درجه اطمینان یا دقت احتمالی مطلوب.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

۵. نتایج بررسی وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در استان خراسان شمالی

به منظور بررسی شدت تأثیر هر یک از مؤلفه‌های چهارگانه مذکور در بخش مبانی نظری بر محیط کسب و کار استان خراسان شمالی، در یک طبقه‌بندی کلی مؤلفه‌های ۲۲گانه الگوی ملی محیط کسب‌وکار به چهار مؤلفه اصلی شامل «مؤلفه‌های امنیت و حقوق مالکیت»، «مؤلفه‌های سیاست‌ها و قوانین و مقررات»، «ثبات سیاسی و دولت» و «خدمات عمومی و زیرساخت‌های اصلی» تقسیم شدند.

پرسشنامه طراحی شده در خصوص وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار استان خراسان شمالی، به ۵۸ نفر از فعالان اقتصادی استان، به عنوان نمونه مطلوب جامعه آماری، ارائه شد. جدول (۲) بیانگر نتایج آنالیز ارزیابی سرمایه‌گذاران استان، پس از تکمیل پرسشنامه، درخصوص میزان تأثیر هر یک از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار بر محیط سرمایه‌گذاری استان است:

جدول ۱. توزیع فراوانی نسبی آراء سرمایه‌گذاران استان خراسان شمالی در خصوص مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار استان درصد

شرح	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	بدون پاسخ
امنیت حقوق مالکیت	۵/۲	۵/۲	۲۷/۶	۲۵/۹	۲۴/۱	۱۲/۱
سیاست‌ها و قوانین و مقررات	۱/۷	۱/۷	۱۲/۱	۳۴/۵	۲۵/۹	۲۴/۱
ثبات سیاسی و دولت	۸/۶	۱۳/۸	۱۳/۸	۲۵/۹	۳۴/۵	۳/۴
خدمات عمومی و زیرساخت‌ها	۱۰/۳	۲۴/۱	۲۹/۳	۱۲/۱	۱۲/۱	۱۲/۱

مأخذ: محاسبات تحقیق

براساس اطلاعات مندرج در جدول فوق، مؤلفه‌های ثبات سیاسی دولت و مؤلفه سیاست‌ها و قوانین و مقررات بیشترین اثر سوء را در توسعه تمایل سرمایه‌گذاران به مشارکت در بنگاه‌های کوچک و متوسط استان به همراه دارد. به طوری که بیش از ۶۰/۴٪ سرمایه‌گذاران میزان تأثیر این مؤلفه‌ها را بر وضعیت کسب‌وکار استان بیشتر از حد متوسط می‌دانند.

تغییرات عمده نرخ ارز، در سال ۱۳۹۱ش، از جمله مهم‌ترین چالش‌های تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران استان است که بر نوسانات قیمت مواد اولیه و تولید به طور چشمگیری تأثیرگذار بوده است. اهمیت این نوسانات دلیل وارداتی بودن بخش عمده‌ای از مواد اولیه، واسطه‌ای، ماشین‌آلات و قطعات یدکی است.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

بنابراین، نوسانات شدید نرخ ارز، ناشی از تحریم‌های بین‌المللی و مختل شدن فرایند اداری واردات، همچون عدم امکان گشایش اعتبارات اسنادی (LC[1]) و نیز، تحریم‌های مالی و بانکی، به عنوان عامل ثانویه، موجب افزایش چند برابری هزینه واردات و بالتبع هزینه تولیدکنندگان می‌گردد.

تغییرات پی در پی قوانین مرتبط با سرمایه‌گذاری در مواردی همچون قوانین صادرات و واردات، بیمه‌ها، مالیات، قوانین بانکی و جز اینها منجر به سردرگمی سرمایه‌گذاران و عدم امکان برنامه‌ریزی صحیح شده است. نمونه بارز تغییرات قوانین در کشور عبارتند از: تغییرات مستمر تعرفه‌های واردات، پیمان‌سپاری ارزی، نرخ بهره مالکانه معادن، تعیین دستوری نرخ بهره بانکی و برای مثال درخصوص قوانین و مقررات ناکارآمد می‌توان به قوانین و سیاست‌های مالی کشور اشاره کرد که باعث عملکرد نامساعد اعطای اعتبارات بانکی می‌شود. نسبت مصارف به منابع بانک‌ها شاهدی بر این ادعاست. طی سال‌های اخیر، این شاخص در استان خراسان شمالی به حدود ۲۰۰ رسیده که بالاتر از سطح میانگین کشوری است (گزارش اقتصادی استان خراسان شمالی، ۱۳۹۲). به دلیل ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری استان، عمده بار تأمین مالی بر دوش بانک‌های این استان بوده و، در نتیجه، کاهش قدرت اعطای تسهیلات بانک‌های استان موجب اختلال شدیدتری در تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی شده است.

امنیت حقوق مالکیت دیگر عامل بازدارنده مهم در نامساعد نمودن وضعیت کسب‌وکار استان به حساب می‌آید. حدود ۵۰٪ از سرمایه‌گذاران تأثیر این مؤلفه را بر کسب وکار بیش از متوسط بیان نموده‌اند.

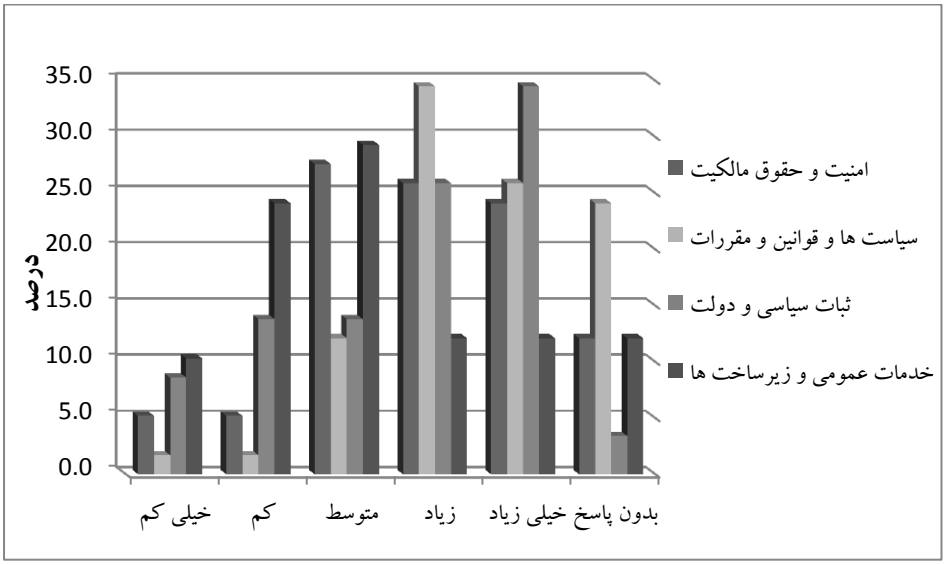
در بین مؤلفه‌های چهارگانه محیط کسب‌وکار، خدمات عمومی و زیرساخت‌ها عاملی است که کمترین میزان تأثیرگذاری را در نامساعد نمودن وضعیت کسب‌وکار استان ایفا کرده است. در این خصوص حدود ۲۴٪ فعالان اقتصادی تأثیر این عامل بر نامساعدی محیط کسب و کار استان را بیشتر از متوسط ارزیابی نموده‌اند.

کم بودن تأثیر مؤلفه زیرساخت‌ها و خدمات عمومی را می‌توان به بدبینی شدید سرمایه‌گذاران نسبت به سه مؤلفه دیگر نسبت داد به طوری که در مقابل تأثیرگذاری قابل توجه دیگر مؤلفه‌ها در سال‌های اخیر موانع زیرساختی و خدمات عمومی استان در نگاه سرمایه‌گذاران ناچیز به شمار می‌آید.

نمودار (۱) بر اساس جدول (۲) گویای شدّت تأثیرگذاری هر یک از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار بر وضعیت کسب‌وکار استان خراسان شمالی است.

1. Letter of Credit

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

نمودار ۱. توزیع فراوانی نسبی آراء سرمایه‌گذاران استان خراسان شمالی در خصوص میزان تأثیر مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار

۶. نتیجه‌گیری

ضرورت مطالعه در خصوص محیط کسب‌وکار به دلیل اهمیتی است که سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در تولید و، در نتیجه، در رشد اقتصادی کشور ایفا می‌کنند. برای مطالعه دقیق‌تر و کارآمدی بیشتر نتایج تحقیقات، باید این مطالعات به صورت جزئی‌تری در استان‌های مختلف صورت گیرند زیرا استان‌های مختلف کشور به لحاظ شرایط اقلیمی و نعمت‌های خدادادی معادن و قابلیت‌های سرمایه‌گذاری بسیار متفاوت از هم هستند. بدین منظور این مقاله به بررسی محیط کسب‌وکار استان خراسان شمالی پرداخته است.

نتایج حاکی از آن است که مؤلفه‌های ثبات سیاسی دولت و مؤلفه سیاست‌ها و قوانین و مقررات از نظر سرمایه‌گذاران استان خراسان شمالی بیشترین تأثیر را بر نابه‌سامانی شرایط فعالیت‌های اقتصادی، طی سال‌های اخیر در این استان گذارده است. اعمال تحریم‌ها و تأثیر آن بر عوامل مختلف اقتصادی مانند بی‌ثباتی قیمت‌ها، نوسانات نرخ ارز، محدودیت‌های صادراتی و وارداتی و جز اینها، نتیجه بی‌ثباتی‌های سیاسی دولت طی سال‌های گذشته بوده است که تولیدات سرمایه‌گذاران استان را به شدت تحت تأثیر خود قرار داده است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که در سیاست خارجی کشور و بهره‌گیری از ظرفیت‌های بین‌المللی به منظور مقابله و کاهش شدت تأثیر

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

تحریم‌ها، تمهیدات ویژه و راهبردی اتخاذ شود و تا هنگام کاهش این تحریم‌ها نرخ بهره وام‌های پرداختی به تولیدکنندگان، نرخ بیمه و معافیت‌های مالیاتی ویژه‌ای به بخش خصوصی کشور اعطا گردد.

سیاست‌های هدفمندی یارانه‌ها و افزایش قیمت انرژی در کشور موجب انحلال بسیاری از صنایع در استان خراسان شمالی شده است. کارخانه آجرسازی این استان که دارای قدمتی دیرینه بوده به دلیل افزایش قیمت انرژی به عمر خود پایان داد. موارد مشابه چنین صنایعی در استان محروم خراسان شمالی بسیار است که لازم است سیاست هدفمندی یارانه‌ها با دقت و به صورت جزئی‌تری در استان‌های مختلف اجرا تا کمترین آسیب به بخش تولید در استان‌ها و، بالتبع، در کشور وارد شود.

امنیت و حقوق مالکیت مؤلفه دیگری است که عاملی بازدارنده در بهبود شرایط کسب‌وکار استان خراسان شمالی ارزیابی شده است. سرمایه‌گذاران بخش خصوصی استان از ضعف دادسراهای استان در پیگیری مطالباتشان رنج می‌برند. عدم کارآمدی دادسراها موجب خارج شدن سرمایه‌های عظیم سرمایه‌گذاران از چرخه تولید برای زمان طولانی می‌شود که آسیب شدیدی را به تولیدکنندگان وارد می‌کند. این در حالی است که نظام حقوقی حاکم بر کشور باید موجب اطمینان بخشی به فعالان اقتصادی شود به طوری که هیچ‌گونه خطری متوجه سرمایه و حقوق آنان نباشد و در صورت بروز هرگونه خطری نظام قضایی و حقوقی بتواند از حقوق آنان حمایت نماید. اگر دادگاه‌ها از حقوق مالکیت شرکت‌ها حمایت نکنند تحقیق و توسعه به هیچ وجه اقتصادی نخواهد بود. بنابراین، لازم است تا دادگاه‌ها به صورت تخصصی‌تری به دعاوی بپردازند.

خدمات عمومی و زیرساخت‌ها عاملی است که کمترین میزان تأثیرگذاری را در نامساعد نمودن وضعیت کسب‌وکار داشته است. استان خراسان شمالی استانی محروم بوده که در زمینه زیرساخت‌ها هنوز راه‌های نرفته بسیاری دارد. اما به دلیل شدت تأثیر دیگر مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار بر وضعیت نامساعد بخش خصوصی استان، تأثیر این مؤلفه از دید سرمایه‌گذاران استان کم و جزئی است. اما نباید توجه به بخش زیرساخت‌ها و خدمات عمومی این استان را از نظر دور داشت. تسریع در احداث پروژه راه‌آهن گرگان-بجنورد-مشهد، توسعه فرودگاه بجنورد، تکمیل بزرگراه بجنورد به جنگل گلستان، توسعه و تجهیز شهرک‌های صنعتی موجود در استان، گسترش شبکه آبیاری نوین برنامه‌ریزی به منظور کاهش برداشت آب از دشت‌های بحرانی و ممنوعه استان و رایزنی با کشور ترکمنستان، به منظور اخذ موافقت ایجاد بازارچه مرزی پرسه سو، از جمله اقداماتی است که می‌تواند بخش زیرساختی استان را بهبود بخشد.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

منابع

استادی، حسین؛ رفعت، بتول و رئیسی، عباس‌علی (۱۳۹۲)، "نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) در رشد اقتصادی ایران (۱۳۸۷-۱۳۵۷) و بررسی رابطه آنها"، *فصلنامه تحقیقات توسعه اقتصادی*، شماره ۹، صص ۱۷۲-۱۴۷.

اشرفی، یکتا و فهیمی‌فر، فاطمه (۱۳۹۰)، "بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب‌وکار با تاکید بر جایگاه ایران"، *ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، شماره ۱۱، صص ۴۲-۷.

برومند، شهزاد و همکاران (۱۳۸۷)، *امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب (مطالعه تطبیقی)*، تهران: مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، چاپ اول.

ترک‌نژاد، احمد و شیرکوند، سعید (۱۳۹۰)، *بررسی عوامل موثر بر سنجش و بهبود فضای کسب و کار در ایران*، تهران: اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران.

حسین‌زاده بحرینی، محمدحسین و ملک‌الساداتی، سعید (۱۳۹۰)، «موانع نهادی سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار در ایران»، *ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه*، شماره ۳۸، صص ۶۸-۴۹.

خضری، محمد (۱۳۸۹)، "دورنمای محیط کسب و کار در لایحه برنامه پنجم توسعه کشور"، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، دوره ۱۳، شماره ۴۸، صص ۱۱۲-۸۹

دلیری، حسن (۱۳۹۲)، "تأثیر ریسک و نااطمینانی بر فضای کسب‌وکار در ایران"، همایش بهبود فضای کسب‌وکار در ایران، تهران: مرکز همایش‌های بین‌المللی صداوسیما، وزارت امور اقتصادی و دارایی.

دی سوتو، هرناندو (۱۳۹۲)، *آموزه‌های بهبود محیط کسب‌وکار*، ترجمه و تالیف جعفر خیرخواهان، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

شهنازی، روح‌الله و دهقان‌شبانی، زهرا (۱۳۹۰)، "بررسی تأثیر فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب"، *پژوهش‌نامه اقتصادی*، سال ۱۱، شماره ۳، صص ۱۸۵-۱۶۱.

صالح‌آبادی، علی (۱۳۹۲)، "نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب‌وکار کشور و امکان ارتقای رتبه ایران در رتبه‌بندی بانک جهانی"، *مجله اقتصادی*، سال ۱۳، شماره ۷ و ۸، صص ۳۸-۱۹.

گزارش اقتصادی استان خراسان شمالی (۱۳۹۲)، اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان خراسان شمالی، معاونت اقتصادی.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۹)، *گزارش نتایج پایش فضای کسب‌وکار (۱۳۸۹)، گزارش‌های فصلی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، گروه فضای کسب‌وکار.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۰)، *نقدی بر گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی*، دفتر مطالعات گروه کسب‌وکار، شماره ۱۰۸۷۳.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

مکیان، سیّدنظام‌الدین؛ امامی میبدی، مهدی؛ عشرتی، سمانه و احمدی، زهره (۱۳۹۲)، "فضای کسب‌وکار، راهبرد رشد؛ مقایسه کشورهای اسلامی منطقه منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی"، *فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، سال ۳، شماره ۱۱، صص ۸۴-۷۵.

میدری، احمد و قودجانی، اصلان (۱۳۸۷)، *سنجش و بهبود محیط کسب و کار*، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران: انجمن مدیران صنایع، چاپ اوّل.

نصراللهی، خدیجه؛ صمدی، سعید؛ کریم‌زاده، مصطفی؛ دلالی اصفهانی، رحیم و فخار، مجید (۱۳۸۸)، "بررسی بیماری هلندی در اقتصاد ایران: تاثیرگذاری رابطه مبادله بر ساختار سرمایه‌گذاری"، *فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)*، دوره ۶، شماره ۴، صص ۱۷۲-۱۴۷.

Arruñada, B. (2007a), "Market and Institutional Determinants in the Regulation of Conveyancers", *European Journal of Law and Economics*, 23 (2).

——— (2007b), *Formalización deempresas: Costes frente a eficiencia institucional*, *Thomson*, Cizur Menor, in press.

Berg, J. and Cazes, S. (2007), "The Doing Business Indicators: Measurement Issues and Political Implications, Employment Analysis and Research Unit", *Economic and Labor Market Analysis Department*, Geneva: ILO.

Borner, S.; Brunetti, A. and Weder, B. (1995), "Policy Reform and Institutional Uncertainty: The Case of Nicaragua", *Kyklos, Wiley Blackwell*, Vol. 48(1), pp. 43-64.

Brunetti, A; Kisunko, G; and Weder, B. (1997), *(Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector (working paper)*, World Bank.

——— (1998), *Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector*, World Bank.

De Soto, H. (1989), *The Other Path: The Invisible Revolution in Third World*, arpercollins.

Doing business (2011), *Full text. World Bank*, Available online at: http://www.doingbusiness.org.

Driemeier, M. H. and Pritchett, L. (2010), *How Business Is Done and the Doing Business Indicators: The Investment Climate when Firms Have Climate Control*, The World Bank, Research Working.

Ebell, MC. and Haefke, C. (2003), *Product Market Deregulation and Labor Market Outcomes-University of Kiel*, Germany.

Klapper, L. F. and Love, I. (March 15, 2011), The Impact of Business Environment Reforms on New Firm Registration, Available at SSRN: http://ssrn.com/abstract=1786802 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1786802.

Klitgaard (1990), "Information and Market Institutions in Adjusting to Reality: Beyond "State versus Market", *in Economic Development*, ICS Press.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]

Mauro, P. (1995), "Corruption and Growth", *Quarterly Journal of Economics*, vol. 110, pp. 681–712.

Rodrik, D. (2000), "Institutions for High-Quality Growth: What They are and How to Aquire Them", *NBER Working Paper*, Vol. 7540.

Siermann, Clements. L.J. and de haan, J. (1996), "Political instability, Freedom, and Economic Growth: Some Further Evidence", *Economic Development and Cultural Change*, Pp. 339-350.

Thomas, L; Leape, J; Hanouch, and Rumney, R. (2005), *BM- Forreign Direct Investment in South Africa: The initial impact of the Trade, Development- UK*.

World Bank. (2002), *World Development Report 2002: Building Institutions for Markets*, NewYork: Oxford University Press.

World Bank. (1997), *World Development Report 1997: The State in a Changing World*, NewYork: Oxford University Press. World Bank. https:/openknowledge/worldbank.org.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-26]